

Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Yıllarında Aile Temalı Gazetelerde Kadının Temsili: “Meraklı Gazete” Üzerine Bir İnceleme

The Representation of Women in Family-Themed Newspapers during the Early Years of the Republic Period: A Study on “Meraklı Gazete”

Gürsoy DEĞİRMENCİOĞLU *

Saadet Zeynep VARLI GÜRER **

Makale Bilgisi

Geliş: 23.03.2023

Kabul: 19.07.2023

Doi:

10.20296/tsadergisi.1269775

Anahtar Sözcükler:

Cumhuriyet dönemi Türk basını, aile, kadın, Meraklı Gazete'de kadının temsili.

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde mizah basınının ilk ürünleri Tanzimat döneminde ortaya çıkarak kısa sürede önemli bir gelişme göstermiştir. II.Meşrutiyet'in ilanıya beraber “hürriyet”, “özgürlük” ve “eşitlik” ideallerinin de etkisiyle mizah basınında yeni gazeteler yayın hayatına girmeye başlamış ve bir mizah unsuru olarak görsel kullanımında artış yaşanmıştır. Görsel içeriklerinde, toplumsal yaşamda kadının görünürlüğü bu dönem içinde yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde mizah basınında ise aile yaşamı, kadın-erkek ilişkileri, kadının aile ve toplumsal yaşam içindeki rolüne yönelik görseller dönemin toplumsal yapısını yansıtmaya önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Sedat Simavi tarafından Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanmaya başlayan aile gazetesi olan “Meraklı Gazete”de yer alan kadınlarla ilgili görseller içerik çözümlemesi yöntemiyle analiz edilerek dönemin toplumsal yapısı içinde kadının nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, gazetede yer alan insan temalı görsellerin yüzde 34'ünü kadınların oluşturduğu belirlenmiştir. Kadının, haber içerikleri ve görsel temsilde bir eşitsizlikten söz etmek mümkündür fakat bu görseller içinde kadın yüzde 77 oranında özne konumundadır yani görselin kurucu dinamiği olarak temsil edilmektedir. Ayrıca kadının özne konumundaki görselleri incelendiğinde tek başına (aile içinde, eş ya da anne olarak değil) bir birey olarak konumlandırıldığı saptanmıştır. Verilerde kadın temsillerinin büyük çoğunluğunun Batılı ülkelere ait görsellerden oluştuğu ve gazetenin Batılı/çağdaş görünüm kodlarını imge dünyasına rol model olarak sunduğu tespit edilmiştir.

Article Information

Submission: 23.03.2023

Acceptance: 19.07.2023

Doi:

10.20296/tsadergisi.1269775

Key Words:

Turkish press in the republican period, family, woman, the representation of women in "Meraklı Gazete".

ABSTRACT

The role of women in family and social life were essential factors in the Republican Period humor press in terms of visually representing the era's social structure. In consideration of this, the aim of this study was to evaluate how women were represented in the era's social structure by conducting a content analysis of woman images published in the "Meraklı Gazete", a family-themed newspaper that was initially published by Sedat Simavi in the early years of the Republican Era. After the findings were analyzed, it was discovered that women made up 34% of the overall human-themed pictures in the newspaper. It is reasonable to discuss disparity in women's news content and visual portrayal, however women were also the subject in 77 percent of these images. In other words, woman was the fundamental dynamism of these images. In addition, it was discovered after examining the images of women in the subject position that women in these images were also positioned as independent individuals (not within a family or as a wife or mother). According to the data obtained, the vast majority of women's representations are composed of pictures from Western countries and convey Western/contemporary appearance codes as role models for readers' imagination.

Atf İçin

Değirmencioğlu, G. & Varlı-Gürer, S. Z. (2024). Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında aile temalı gazetelerde kadının temsili: “Meraklı Gazete” üzerine bir inceleme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 28(1), 67-80. doi: 10.20296/tsadergisi.1269775

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Kocaeli, gursoyd@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2200-3096>

** Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, Kocaeli, zeynepvarli@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2362-9277>

GİRİŞ

Türkiye’de kadınları konu edinen ve kadınların yaşadığı sorunları dile getiren yazılar, Batılılaşma hareketlerinin ortaya çıkmaya başladığı Tanzimat döneminden itibaren görülmeye başlamıştır. Bu dönem içinde yayım hayatına başlayan yeni fikir ve mizah gazeteleri kadının basında görünürlüğünün ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşlardır. Özellikle kadının aile içindeki yeri ve konumu, eşi ve çocuğuyla olan ilişkileri, toplumsal yaşamda oynadığı roller, dönemin modası bağlamında kadınların tercih ettiği giyim kültürünün yansımaları basın aracılığıyla kamuoyuna yansıtılmaya çalışılmıştır. Tanzimat döneminin ardından Meşrutiyet ve sonrasında Cumhuriyet dönemi basınında, özellikle Avrupa ülkelerinde ve Amerika’da yaşayan “Batılı” ve “modern” olarak tanımlanabilecek kadınların ve onların toplumsal hayatta üstlendiği rollerin örnek olarak yansıtıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle kadınların giydikleri kıyafetler, tercih ettikleri saç şekilleri gibi dış görünüşlerine ilişkin nitelikler ön planda sunulmaya başlamıştır.

II. Meşrutiyet’in ilan edilmesinin ardından yaygınlık gösteren “hürriyet” ve “özgürlük” kavramlarıyla birlikte basın hayatında önemli bir canlılık ortaya çıkmış ve kısa sürede mizah gazeteleri başta olmak üzere birçok gazete yayım hayatına başlamıştır. Kadınların toplumsal yaşamdaki haklarının takipçiliğini yapan derneklerin kurulması, kadın haklarının ve feminist kadın hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadınlar, basın alanında kendi gazete ve dergilerini basarak seslerini daha gür bir şekilde çıkarmaya başlamışlardır.

Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından kadınların toplumsal hayatta erkeklerle eşit haklara sahip olmaya başlamasıyla birlikte, kadınların ailede tanımlandığı yer ve konum değişime uğramaya başlamıştır. Batılı ülkelerdeki kadınlar gibi giyinmeye başlayan ve günün moda akımlarını yakalamaya çalışan Türk kadını, gazete ve dergilerde daha çok görülmeye başlamıştır. Bu çalışmada, Osmanlı döneminden Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar kadın ve aile temalı olarak yayım hayatına giren gazete ve dergilerin neler olduğu ele alınmış ve Türk basınında kadının toplumsal yaşamdaki yerinin nasıl yansıtıldığı tarihsel olarak incelenmeye ve inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmada, Cumhuriyet döneminde gazeteci, yazar aynı zamanda basın tarihimizdeki önemli karikatüristlerden biri olan Sedat Simavi tarafından 1 Eylül 1926 tarihinde ilk sayısı yayımlanan “Meraklı Gazete”de yer alan kadınların temsil edildiği tüm görsel içerikler analiz edilmiştir. Cumhuriyet’in ilanından kısa bir süre sonra yayımlanan gazete, kendisini “resimli Türk aile gazetesi” şeklinde tanımlaması nedeniyle, dönemin Türk aile yapısı ve kadının aile içindeki yerinin değerlendirilebilmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır.

OSMANLI DÖNEMİ VE CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA KADIN VE AİLE TEMALİ BASININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Tanzimat’ın ilan edildiği dönemde kadınları konu edinen yazıların yayımlanmaya ve kadın sorunlarının tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Bu gelişmelerin etkisiyle birlikte kadınlara yönelik dergiler çıkmaya başlamıştır (Peltekoğlu, 1995). Kadın ve aileyle ilgili sorunların basın aracılığıyla tartışılmaya başlandığı bu dönemi, Tanzimat’ın aşırı Batıcılığına ve istibdada tepki olarak ortaya çıkan “Genç Osmanlılar” hareketinin temsilcileri Namık Kemal ve İbrahim Şinasi’nin yazılarının başlattığı da ifade edilmektedir (Keskin, 2005). Tanzimat döneminde özellikle siyasi ve askeri alanda başlatılan yenilikler, Batı dünyasıyla kültürel etkileşimleri de ortaya çıkarmaya başlamıştır. Toplumsal yaşamdaki değişiklikler; kadın ve kadının eğitimi, kadının toplum ve aile hayatındaki yeriyle ilgili çalışmaların yapılmasını beraberinde getirmiştir (Malkoç & Yılmaz, 2019).

Yazılı mizahımızın ilk örneklerinden olan ve Osmanlı ülkesindeki ilk mizah dergisi, 1852 yılında Hovsep Vartan Paşa tarafından “Boşboğaz Bir Adem” adıyla -Ermeni harfli Türkçe olarak- İstanbul’da yayımlanmıştır (Çeviker’den aktaran Yazıcı, 2011). Türk basınında ilk süreli mizah yayınının bir gazete eki olduğu görülmektedir. 1868 yılında Ali Reşat ve Filip Efendi tarafından kurulan Terakkî Gazetesi’nin, 1869 yılında haftanın iki günü verdiği bu eklerin birinin mizah, diğerinin ise kadınlara yönelik olduğu dikkat çekmektedir. Karikatür çizimlerinin yer aldığı bu

yayınlar, yazılı mizah tarihimizin ve dönemin dergilerinin ilk örneklerini oluşturmaktadırlar (Seyhan, 2013). Bu dönemde basında “kadın”ın kendisine yer bulması mümkün hale gelmiştir. Bu dönem içinde 1868’de Terakki Gazetesi’nin eki olarak çıkmaya başlayan “Muhadderat (İslam Kadınları)” kadınlara yönelik çıkarılan ilk süreli yayın olarak dikkat çekmektedir (Altındal’dan aktaran Malkoç & Yılmaz, 2019). Bu gazetede kadınlara öğrenim hakkı tanınması, çok kadınla evliliğe karşı çıkmamakla birlikte tek kadınla evliliğin üstünlüğünü savunan, kadın-erkek eşitliği ve Batılı feminist hareketlerine ilişkin yazıların yer aldığı görülmektedir (Peltekoğlu, 1995). Muhadderat’ta, dönemi ve kadının konumunu eleştiren çoğu başlıksız olan kadı mektupları ve varaklar önemli bir yeri oluşturmaktadır (Malkoç ve Yılmaz, 2019).

Kadınlara yönelik çıkarılan Terakki Gazetesi’nin aynı adı taşıyan diğer mizahi ekinin ismi, ilk olarak 20 Aralık 1870’te “Terakki Eğlencesi”, 13.sayıya ulaştığında ise “Letâif-i Âsâr” olarak değiştirilmiştir (Çeviker’den aktaran Kaya & Acarlı, 2018). Kadının toplum içindeki yeri ve hakları konusunda yazıların kaleme alındığı Terakki Gazetesi’nde, Osmanlı kadınının Batılı kadınlar karşısında geri kalmasının nedenleri tartışılmış ve eğitim olanaklarının yoksunluğunun bunda temel etken olduğu sonucuna varılmıştır (Peltekoğlu, 1995).

Tanzimat döneminin başında çıkan dergiler çoğunlukla kadınları bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Terakki Gazetesi’nin yayımlanmaya başladığı yüzyılın son çeyreğine girilen dönemde ise kadın hakları ve seçimden ilk defa söz edilmesiyle yeni bir sürecin başladığı görülmektedir (Malkoç & Yılmaz, 2019). Bu yayınların dışında Osmanlı döneminde sadece kadın yazarlardan oluşan çok sayıda gazete ve derginin yayımlandığı dikkat çekmektedir. Bu gazete ve dergiler, Türk kadınının eğitim düzeyini artırmayı ve kadınların toplum içinde kendi haklarını savunabilmelerini sağlamayı amaçlamıştır (Çakır’dan aktaran Malkoç & Yılmaz, 2019). İkinci Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle birlikte 20. yüzyılın ilk yılları, kadın sorunlarının daha yoğun bir şekilde tartışılmaya başlandığı, yeni kadın dernekleri ve yayınlarının kurulmaya başlandığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Böylece kadının toplumsal yaşam alanlarındaki görünürlüğü artmış, aynı zamanda dönem içinde çıkan yeni gazete ve dergilerin de etkisiyle kadın hakları ve feminist kadın hareketleri yaygınlaşmaya başlamıştır.

İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde, basın özgürlük ortamından yararlanan dergiler, sayı ve çeşit olarak belirgin biçimde artış göstermiştir. Avrupa ve Amerika’da ortaya çıkan kadın hareketlerinin etkisiyle birlikte kadın dergileri de bu süreçten etkilenmişlerdir. Aydın kesim ailelerinin kızları aldıkları eğitim ve yabancı dil bilgileriyle kadın hakları konusunun öncülüğünü gerçekleştirmişlerdir (Peltekoğlu, 1995). Bu dönemin basımında birden çok kadınla evlilik ve eğitim olanaklarından yararlanılamaması gibi konular, üzerinde en çok durulan konular olarak ele alınmış ve kadının aile ve toplum içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonraki dönemde ise hukuki olarak erkekle eşit haklara sahip olan, eğitim, öğretim ve iş olanaklarından yararlanmaya başlayan kadınlara yönelik yayınlarda artık toplumsal konulara yer verildiği görülmektedir (Peltekoğlu, 1995).

II. Meşrutiyetin ilanınından toplumdaki eğitim gören kadın sayısının artış göstermesiyle birlikte kadınlar, basın dünyasında ön plana çıkmaya başlamışlardır. Kadınlar bu dönemde çeşitli dergiler çıkarma ve çeşitli dernekler kurma yolunda adımlar atmışlardır (Malkoç & Yılmaz, 2019). Kadınlar tarafından kurulan bu dernekler, kadınların sosyal hayatta konumlarının yükselmesini ve tek yürek olmalarını beraberinde getirmiştir. Osmanlı dönemi feminist hareketi, dernek ve cemiyetler dışında yazın alanında ve özellikle de kadın gazete ve dergilerinde seslerini duyurmaya çalışmıştır. Bu dergiler aracılığıyla ilim, kültür ve eğitim alanındaki boşluğun doldurulması amaçlanmıştır (Malkoç & Yılmaz, 2019).

Dönem içinde yayımlanan “Demet”, “Mahasin”, “Kadın”, “Kadınlar Dünyası” ve “Kadınlar Alemi” gibi yeni dergiler dikkat çekmektedir (Topuz’dan aktaran Peltekoğlu, 1995). Keskin (2005), kadın ve aile ile ilgili yaratılan işlevsel söylemi ortaya koymaya çalıştığı çalışmada, “Demet” dergisindeki yazılarda; toplumun ilerlemesi, kadının ilerlemesi, kadının eğitimi ve aile içindeki yeriyle ilgili bir döngünün oluştuğunu belirtmektedir. Kadın gazete ve dergilerinde

“terakki” yani “ilerleme” anlayışının yer aldığı bu dönemde, “Demet” dergisi kadınların ilk defa siyasi yazılarla tanıştığı yayın olarak görülmektedir. Dergi, ikinci sayısında amacını; kadınların çıkarlarını korumak, fikirlerini yansıtmak, yazılarını yayımlamak, kadınları edebiyat ve bilim hakkında bilgilendirerek Osmanlı kadınlarının ilerlemesini ve Osmanlı medeniyetinin yükselmesini sağlamak olarak belirtmiştir (Keskin, 2005).

Aydın’a (2009) göre, II. Meşrutiyetin ikinci yarısından itibaren kadının, sağlam bir nesil, cesur bir asker yetiştirecek bilgili bir anne, ev işlerini bilinçli şekilde yapan bir ev hanımı olması gerektiğine yönelik anlayışın daha da güçlendiği görülmektedir. Kadının eğitimi konusunun, özellikle ona atfedilen toplumsal misyon bağlamında “ev idaresi” ve “çocuk terbiyesi” bağlamında istendiği dikkat çekmektedir.

II. Meşrutiyet sonrası dönemde, Batılılaşma süreciyle birlikte kadının toplumdaki konumlanışında Batılı tarzda modernleşme uygulamalarının yaygınlık kazanmasının ağırlık kazandığı, Osmanlı modernleşmesinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişle birlikte gelişmişlik ölçüsü olarak kadının geleneksel ve dinsel kısıtlamalardan kurtulması konularının ön planda tutulduğu dikkati çekmektedir (Durmuş, 2020). Basın dünyasında kadının kendisini kendi dilinden anlatmasını amaçlayan kadın dergi ve gazetelerinin içeriklerinin, Kurtuluş Savaşı’nın başlamasıyla yerini Milli Mücadele’ye bıraktığı ve bu süreçte kadınların düzenlenen mitinglere katkıda buldukları görülmektedir (Malkoç & Yılmaz, 2019). 1920’li yıllara kadının toplumdaki serbest tavrı, ev ve dış giyim şekli, kuşamı, sosyal hayattaki değişimler damgasını vurmuştur. Bu yıllarda yayımlanan “Aylık Mecmua” ve “Resimli Gazete” gibi dergilerde kadınların aile içindeki konumunda iyileştirmeler yapılması gerekliliği ortaya konularak, dünyadaki diğer ülkelerle ülkemizdeki kadınların konumları karşılaştırılmıştır. Aynı dönemde Sedat Simavi tarafından çıkarılan “İnci” dergisinin, dönemin modasını ve modayı takip eden kadınları resmettiği görülmektedir (Halitoğlu, 2019). İlk sayısı 1 Şubat 1919’da Sedat Simavi tarafından aylık olarak yayımlanmaya başlayan bu dergi, kadın dergiciliğinin bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca “Diken” dergisinin 1919 yılında “Kadınlar Oyuncak Değildir” adıyla yayımladığı dergi, o dönemin kadınlara yönelik ilk ve tek mizah dergisi olarak dikkat çekmektedir (İlyasoğlu & İnsel’den aktaran Peltekoğlu, 1995).

“İnci” dergisi ile Mütareke yıllarında kadın dergiciliğine giren Sedat Simavi, 1921’de “Hanım”, 1922’de “Yeni İnci”yi yayımlamıştır. Simavi, 1924’te “Yıldız”, 1927’de “Yeni Kitap” ve 1937’de “Model” dergilerini yayımlasa da moda dergisi olan “Model” dışındaki dergilerin kadınlara yönelik olmaktan daha çok aileye yönelik oldukları görülmektedir (Topuz’dan aktaran Peltekoğlu, 1995). Bu yayınların dışında İstanbul’da 1923 yılında bağımsız bir mizah gazetesi olarak yayımlanmaya başlayan “Zümrüd-ü Anka”nın kimi zaman kadın dergisi gibi çizimlerle okuyucusunun karşısına çıktığı görülmektedir. “Zümrüd-ü Anka” döneminin çok ilerisinde, kadının da en az erkekler kadar toplumda etkin bir konumda olduğunu gösteren, modern Türk kadınının inşasında önemli bir görev üstlenen yayınlardan biri olarak görülmektedir (Kaya & Acarlı, 2018).

Cumhuriyetin ilanından sonra, 7 Şubat 1924 tarihinde “Türk Kadınlar Birliği” adıyla kurulan ve başkanlığını Nezihe Muhittin’in yaptığı Cumhuriyet’in ilk yasal kadın derneği, ertesi yıl “Türk Kadın Yolu” adlı dergiyi yayın yaşamına sokmuştur (Köker’den aktaran Peltekoğlu, 1995). Cumhuriyet rejimine bağlılığını ve desteğini belirten dergide, yapılacak inkılaplarda kadına yönelik düzenlemelerin yer almasının gerektiği ifade edilerek, kadının aile içinde temel görevinin annelik olduğu savunulmuştur (Peltekoğlu, 1995).

OSMANLI DÖNEMİ VE CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA KADININ TOPLUMSAL YAŞAMDAKİ YERİ

Kadına ve erkeğe atfedilen anlamlar toplumda üstlendikleri roller bağlamında değişim göstermektedir. Bu değişim ekonomik, siyasi ve sosyolojik dönüşümlerle de şekillenmektedir. Osmanlı döneminin sonuna doğru başlayan Batılılaşma hareketi şehirde yaşayan geleneksel

değerler altında tutulan Osmanlı kadınına değişime yönlendirmiştir. Hemcinslerinin Batı'da başlattığı toplumsal hareketlerden etkilenen kadınların özgürlük istekleri artmaya başlamış ve onların dönemin iktidarından beklentilerini yükseltmiştir. Toplumun değişirmeye yönelik ortaya konan politikalar en belirgin şekilde kadının toplum içindeki yeni yerinin belirlenmesi yönünde ortaya çıkmıştır (Kırkpınar, 1998) Kadının geleneksel rollerinin dışına çıkma isteği ve hak arayışı toplumu oluşturan diğer bir kutbun yani değişime direnç gösteren muhafazakarların tepkileri ile karşılaşmıştır. Türkiye'de modernleşme tarihi Göle'nin (2016) aktarımı ile, iki akım arasındaki mücadelenin tarihi olmuştur. Ona göre; Batıcı hareketler “ilerleme” ve reform için onun kültürünü referans noktası olarak kabul ederken, İslamcı hareket ise, “kurtuluşu” İslami değerlerin hayatın içine entegre edilmesinde bulmuştur. Türk toplumunda Batıyı örnek alan modernleşmeden yana iktidarlar ile muhafazakar iktidar anlayışının kesiştiği noktada kadının aile üzerindeki rolü yer almaktadır.

Özel alan olarak konumlandırılan aile, kadının manevi değerleri aktardığı, sürdürdüğü ve şekillendirdiği bir eylem alanına dönüşmüştür. Erkekler ulus kurarken kadınlar onlara yardımcı roller üstlenmişlerdir (Sancar, 2020). Modernleşmenin Batılılaşma ile aynı anlamı ifade ettiği Türkiye'de modernleşmenin getirdiği çelişkiler bir “kimlik politikası” şeklini almıştır. Batılılaşma, laiklik, modernleşme vb. kavramlar üzerindeki tartışmalarda kadınlar ve toplumsal cinsiyet rolleri merkezi bir rol oynamaktadır (Berktaş, 2018). Dolayısıyla Tanzimat ile başlayan modernleşme hareketi ile onun karşısında duran muhafazakarlık, kadın üzerinden eylem alanını oluşturmaya çalışmıştır. Her iki siyasal düşünce kadına kendi perspektiflerinden anlamlar yükleyerek toplumda alacakları rolleri belirlemeye çalışmıştır.

Osmanlı döneminde Tanzimat ile başlayan modernleşme süreci Batı modelinin bir yansımasıdır. Tarihselliği zayıf olan toplumlarda değişim ve yenilenme içsel ve yapısal bir süreç olarak yaşanmamıştır. Türkiye tarihinde modernleşme çabaları İslam kültürüyle harmanlanmış bu toplumda Doğu-Batı tartışmasını doğurmuştur (Göle, 2016). Kurulan Cumhuriyet ile birlikte kadınlara biçilen geleneksel rollerin modern biçimler altında sürdürülmesi sağlanmıştır. Bu bağlamda kadınların doğru davranış kalıplarını belirleyen din ya da gelenek değil, ulus devletin kendisi olmuştur. Ulus-devletin kadınların hayatını düzenlemeye yönelik ortaya koyduğu projeler, devlete bağlılığın ve resmi ideolojinin önemli bir bileşeni olmuştur (Berktaş, 2018).

Türk modernleşmesinde kadınlar ve erkeklere atanan rollere baktığımızda, erkeklerin “modern bir ulus-devlet”, kadınların “modern aileler/yuvalar kurmak” ve “modern nesiller” yetiştirmek için seferber oldukları bir anlayıştan söz edilebilir. Siyaset alanı erkeklere, sosyal ve kültürel işler de kadınlara bırakılmıştır (Sancar, 2020). Yine Sancar (2020), Türk ailesinde kadının konumlandırılmasını şu şekilde aktarmaktadır: “Modern kadın ve aile imgesinin sınırlarını çoğu zaman cinsel ahlak meseleleri çiziyor. ‘Kadını kadın yapan şey cinsel ahlakıdır’ klişesi değişmiyor ve bunu anlatmak için hala ‘Batı’nın ahlaksızlığı’ söylemi devreye giriyor.” Dolayısıyla aileyi oluşturan bireylerden biri olan kadın toplumsal yapı içinde denetime en çok tabi olandır ve bu denetimi onlar üzerinde sağlayanlar da dönemin siyasal erkleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İttihatçılık ile başlayan yeni hayat anlayışının merkezi olan aile, “milli aile” olarak tanımlanmıştır.

Modernleşme öncesi dönemde ataerkil sistemin devamlılığı Berktaş'a (2018) göre, “aileyi siyasal düzenin metaforu” olarak kullanılmaktan geçmektedir. Aileye yüklenen anlam, sonrasında da bir değişim göstermemiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti modernleşme sürecinde aileyi toplumsal inşanın merkezine konumlandırmıştır. Buradaki aile ideolojisi inşacı ve düzenleyici biçimde, modernliği toplumun içine gömmeye ve yerleştirme aracı olmuş ama bu durum zaman zaman tepkisel bir muhafazakarlık ile karşılaşmıştır. Bu muhafazakarlık kadınların, dinin kurallarına göre yaşaması, annelikten başka bir şeyle ilgilenmemesi, erkeklere itaat ve hizmet etme zorunluluğu, örtünme gibi konularda dayatan ve direten bir muhafazakarlık (Sancar, 2020) olmuştur. Berktaş'a (2018) göre, “Ataerkil sistem ve sistemin temelini oluşturan aile ve mülkiyet yapısının merkezinde ise kadın bedenine ve davranışına ilişkin denetim kaygısı yer almaktadır. Bu kaygı hem dinsel hem de dindışı söylemlerin de ortak noktasını oluşturmaktadır.” Böylece patriarkal sistemin çekirdeği olan aile,

kadının çekip çevirdiği bir kurum halinde temsil edilmektedir (Bowlby vd., 1997). Ailenin, toplumsal ilişkileri kurucu ve düzenleyici bir kapasitesi vardır. Aile odaklı toplumsal ilişkiler cinsiyete dayalı iktidar ilişkileri ile sarmalanmış, şekillenmiş ve işlevsel hale gelmiştir. Diğer toplumsal ilişkilere cinsiyetçi anlamlar transfer edilebildiği bir alan olarak iktidar stratejilerine çok geniş cinsiyetçi anlamlar üretme olanağı sunmaktadır (Sancar, 2020).

Dönemin Türk edebi eserlerinde toplumsal dönüşüme karşı kadınlar üzerinde kurulmaya çalışılan denetimi gözlemek mümkün olmaktadır. Kandiyoti'nin (2015) Tanzimat ve Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar olan dönemde Türk romanlarında kadın temsillerini incelediği araştırmasında Batılılaşmanın etkisini irdelediği tespitler önem taşımaktadır. O'na göre, kadın temsilleri bahsi geçen dönemler içerisinde dönüşüme uğramıştır. Eserlerde ortaya konan dönüşümlerden biri, "Batılılaşmış", alafanga kadının hem kendi hem de yakın çevresinin felaketine yol açan sebepler içerisinde gösterilmiş olmasıdır. Burada sunulanlar "Batılılaşma" eksenindeki "iffetsizlik", "aşırı özgürlük" ve "toplumsal cinsiyet rolleri"nin tersine dönmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çizilen prototiplerde ev kadınlığını unutan, güzellik ve bakımı ön planda tutan ve aylak bir hayatı tercih eden yaşamlar alafrangalı olmakla özdeşleştirilmiştir.

Peyami Safa'nın romanlarından aktarım yapan Berktaş'ın tespiti de bu yöndedir. Safa eserlerinde Doğu medeniyetini zihin ve ruhla donatırken Batı'yı ruhtan yoksun maddi hazlar peşinde koşan bedene indirgemektedir. Bu yaklaşım romanlarındaki karakter temsillerinde kendini bulmaktadır. İyi kadın, fedakar eş ve annedir. Kötü kadın ise doğaya aykırı davranarak annelik rolünü reddeden, çapkın, haz peşinde koşan "fettan" kadındır. Bu aynı zamanda, modernleşme çabası içindeki Batı hayranı kadının temsilidir (Berktaş, 2018). Toska'nın (1998) tanımlamasına göre; "taklitçiliğe dayalı Batılı yaşam tarzının, esas itibarıyla eğitimsiz kalmış ve boş inançlarla kuşatılmış orta sınıf şehirli kadının yaşamına hakim olması, toplum nazarında kadını eskisine göre daha da itici kılmıştı." Gelecek kuşakların yetiştirilmesinde bu tip kadınların görev alacak olması muhafazakar kesimi endişelendiren bir durum halini almıştır ve Batılılaşmaya karşı tutumları beslemiştir.

Berktaş'a (2018) göre, Tanzimat yazarlarının kadın ve aileyi bir bütün olarak konumlandırması gibi "millici" edebiyatta da kadınların erkeklere sadakati milli davaya bağlılıkla eşdeğer tutulmuştur. Her durumda da kadın, "ana" ve "sadık eş" olarak kendi başına ve kendisi için varlık gösteren özne olarak değil, erkek için varlık gösteren bir nesne olarak sunulmuştur. Meşrutiyet döneminde kadın kıyafetindeki Batılılaşma etkisi dine ve ahlaka mugayir olduğu gerekçesi ile oldukça fazla eleştiri almıştır (Barbarosoğlu, 2009). Cumhuriyet ile birlikte kendini ulusuna adayın kadının ciddi ve iffetli profili kamusal yaşamda tesettürün yerini almıştır. Tanzimat'ın aşırı Batılılaşmış "dejenere" kadınlığı ve "fettanlığı" ile moderniteye karşı çıkan Müslüman kadının "gericiliğine" karşı tanımlanan kadın, kendini yeni kurulan Cumhuriyete ve onun ilkelerine adayın ciddi, cinsellikten uzak ve sade görüntü ve tavrı, kadın bedeninin yeni tesettürü halini almıştır (Türkmen, 2019). Dönemin moda akımlarına entegre olan kadın imgeleri kamusal alanda yerini almaya başlamıştır.

Değişen Kadın İmgesi

Osmanlı'nın son dönemlerinde Batılılaşma yolunda atılan adımlar okullar ve özellikle de basın aracılığı ile bir sonraki kuşaklarda görülecek değişimin bireysel ve toplumsal alanda yaygınlaşmasının temelini oluşturmuştur (Özer, 2009). Cumhuriyetin kurulması bir "toplum mühendisliği" projesi olarak adlandırılabilir. Giyim kuşamdan, yazıya, müzikten dile, hukuktan sanata, eğitimden ekonomiye, devlet biçiminden düşüncelere kadar her alanda Batılı bir toplum, Batılı bir ülke olmak hedeflenmiştir (Baydar, 1999). Yeni kurulan Cumhuriyet'te kadın üzerinden toplumun inşası önemli bir iktidar alanı olmuştur. Tanzimat'la beraber kadına bu konuda yol gösteren ve imge yapılarını şekillendiren moda dergileri olmuştur. Batılılaşan bir toplum oluşturulmasında, gazete ve dergilerin işlediği konuların kadınlar tarafından okunması, toplumsal yapının değişimini de hızlandırmıştır. Özellikle de ele alınan konuların başında, kadın giyimi ve moda, çocuk yetiştirme, Avrupa gelenekleri ve yaşam tarzının aktarımı, ev dekorasyonu, spor vb. gelmiştir (Özer, 2009). Sunulan bu gibi içerikler ile toplumsal değişimin zemini hazırlanmıştır.

Barbarosoğlu'nun (2009) tespitinde; "Sevimli Ay" ve "Hayal" dergilerinde fesli erkeklerin yanında Avrupa modasını temsil eden kadın karikatürleri yayınlanmış ve bu karikatürlerdeki yazılarda eleştiri ya da savunmaya yönelik tavırların alaya alınan kıyafetlerin normalleşmesine yardımcı olduğu yönünde bir anlayış görülmektedir. Avrupai giyim Türk cemiyetinde eski kıyafetlere nazaran daha çok yer almaya başlamıştır. Özer'in (2009) aktarımına göre; "*Çarşafın altına giyilen Avrupai kıyafetler, değiştirilen saç modelleri aynı zamanda geleneksel dönemden farklılaşan yeni bir sosyal kadının yaşam tarzını ortaya çıkarmaktadır. 1920'lerin başında, modern hayatın bir kesiti olan salonlarda modern giyimli kadınlar ve kısa saç stilleri, dönemin basınında karikatürlere konu olmuştur.*"

Cumhuriyet ile birlikte Batı'ya yönelmiş yeni yönetimde inşa edilmeye çalışılan modernleşme hareketi simgesel olarak giyim ile başlamıştır. Ormanlar'a (1999) göre, "*Cumhuriyet ideali, kadının yaşamda aktif ve üretici yurttaş kimliği ile var olması ve erkeklerle eşit haklarda yaşamayıydı.*" 1925 yılından sonra kadın kendini kamusal alanda görünmez kılan örtüyü çıkararak Avrupa'daki modayı takip eder hale gelmiştir. Bu sayede kadınlar, toplumda ve kamusal alanda bedenleri ile var olma çabasına girmişlerdir. Görünür olmak, toplumsal yaşamda ben de varım demenin ve Cumhuriyet kazanımlarını sergilemenin yollarından biri halini almıştır.

Şahin'e (2009) göre, 1918 yılında Osmanlı Dönemi'nde özel alanlarda yaşam süren görünür olamayan kadınlar, yemek kültürünün etkisi ve hareket alanı kısıtlamasından ötürü kilolu beden formuna sahiptirler. Kamusal alana çıktıklarında "sarınarak", "bürünerek" giyilen ve hatları belli etmeyen giysi parçaları ile kadınlar görünmez olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu şekilde bir yaşamdan Cumhuriyet ile birlikte kamusal alana çıkmaya ve görünür olmaya kayan pratikler sayesinde kadın bedeni de form değiştirmeye başlamıştır. Fakat, dışarı çıkarken üstüne bir şey alma alışkanlığı bedeni koruma refleksi ve toplumsal terbiye kalıbı olarak uzun yıllar kadınların yaşamında varlığını sürdürmüştür. Aynı zamanda kadınlar Batılı moda dergileri ile sunulan imgelere benzeyebilmek için bedenlerini de kıyafetleri taşıyabilecek forma sokmaya çalışmışlardır. Örtüden arınan kadın başta yeni kıyafetleri taşımakta zorlansa da daha sonraları buna uyum göstermeye başlamıştır. Tabii bu uyum şehirli kadınlar için söz konusu olmuştur. Kırsalda yaşayan tarım ve hayvancılık gibi işlerle ilgilenen kadınlar için bedeninin dayanıklı ve güçlü olması gerekmektedir.

Özellikle 1. Dünya Savaşı sonrasında toplumsal hayatta yaşanan değişim, kadınların bu dönemdeki kamusal alana geçişlerini de hızlandırmıştır. Savaş sonrası erkek nüfusunun azalması ile birlikte kadınların işgücüne girmek zorunda kalması ile birlikte dönemin en belirgin özelliği "erkek dünyasında erkek gibi görünerek var olma" çabasıdır. Oğlan çocuğuna benzer görünüm, kadınlara sunulan moda olmuştur. Saçlar "a la garson" (oğlan biçimi) stilinde kısalmış, etekler dize kadar kısalmış buna rağmen göğüs ve bel hatlarını yok eden düz kesimli elbiseler giymişlerdir. Düz göğüslü, kalçasız hem dişiye hem erkeğe benzeyen görünümler ortaya çıkmıştır (Ormanlar, 1999).

Kadınlar, 1920'li yıllardaki androjen giysiler ve onun getirdiği tavır ile geleneksel yaşam biçimlerinden uzaklaşmışlardır. Bu giyim parçaları kadınsı tavırlar yerine erkeksi tavırlar içeren bir moda yaratmıştır bununla birlikte bu durum, coğrafyadaki kadınların uzun yıllar süren "görünmezliklerini" atmalarına yardımcı olabilecek bir fonksiyon üstlenmiştir (Şahin, 2009). Kamusal yaşamda kadın varlığının artması toplumsal yapıda erkeklerin kadını konumlandırmasında da değişikliklere sebep olmuştur. Özer'e (2009) göre; "*(...) kadın artık korunması, muhafaza edilmesi gereken bacı olarak değil; doğrudan cinsel obje olarak değerlendirilmeye başlanması, dönemin gazete ve dergilerinde karikatürize edilmiş, kadınlara karşı erkeklerin yaptığı sataşmalara sık sık yer verilmiştir.*" Kadının çalışma yaşamında yerini alması, kamusal alanda görünür olması gibi Batılılaşma'nın etkileri Cumhuriyet'in reformlarına zemin hazırlayan unsurlar olmuştur.

1920'li yıllarda androjen modası ile kadın imgesi, kimi zaman kravat takan, kimi zaman bahriyeli, kimi zaman asker kostümleriyle fotoğraf çektiren kısacık saçlı kadınlar olarak hızlı bir değişimden geçmiştir (Ormanlar, 1999). Özellikle 1930'lu yıllardaki moda bir öncekine nazaran daha kadınsı

görünmeyi gerektiriyordu. Kurulan bu Cumhuriyet'in irfan ordusu olarak hareket eden genç kadın öğretmenler Batılı kadınlar gibi görünebilmek adına dönemin starlarına öykünen fotoğraflar çekirtmeye başlamışlardır. Yaşam tarzında başlayan değişiklikler görünüm kodlarına da yansımıştır. Düzenlenen balolarda ilk defa smokin giyen erkekler ile ilk defa dekolte tuvalet giymiş kadınlar, vals ve tangolar kadar dönemin modasına ayak uydurmaya çalışmışlardır (Baydar, 1999). Yeni kadın imgesinin oluşmasında Avrupa modasının etkisi artmaya başlamıştır. Kısa etekler, kısa kollu elbiseler ve bazen de kolsuz elbiseler giymeye başlanmıştır. Avrupa menşeli moda dergileri yakından takip edilirken güzellik ölçüsü de Avrupalı kadınlara ve Avrupalı sinema yıldızlarına benzemeye başlamıştır (Aktaş, 2006). Ayrıca, 1930'lu yıllardaki magazin dergileri kadınları çalışma yaşamına özendirerek içerikler sunmaya başlamıştır (Barbarosoğlu, 2009). Baydar'ın (1999) incelemesinde aktardığı ve fotoğraf arşivlerinden elde ettiği tespitlerinden biri 1930'lu yıllarda değişen görünüm kodlarının verilen "yaygın poz"lar ile dönemin şartlarına uyan kadın imgelerini ortaya koymasındadır. Bu iki dönem arasındaki görünüm farkını analiz etmek gerekirse Cumhuriyet'in ilk yıllarında örtüden çıkan, kamusal yaşamda varlığını ortaya koymaya çalışan kadın dişilikten uzak androjen bir görünüm sergilerken 1930'lu yıllarda yeni görünümüne alışmıştır. Bu bağlamda, Batılı moda akımlarının etkisi ile daha "kadınsı" görünmeyi tercih eden kadınların dönemine doğru bir evrilme sürecinin yaşandığı görülmektedir.

MERAKLI GAZETE'NİN ÖZELLİKLERİ VE GAZETEDE KULLANILAN GÖRSELLERDE KADININ TEMSİLİ

Türk basın tarihindeki önemli gazeteci ve yazarlardan Sedat Simavi'nin çıkardığı "Meraklı Gazete", Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemin ardından yayın hayatına başlayan gazetelerden birini oluşturmaktadır. Meraklı Gazete'nin isminin yer aldığı gazete başlığının altında "Perşembe günleri çıkar, resimli Türk aile gazetesidir" ibaresinin yer aldığı görülmektedir. Başlığın her iki yanında bir direğe tırmanmış fotoğraf çeken bir gazetecinin çizim şeklinde resmedildiği dikkat çekmektedir. Toplam 18 sayı olarak yayımlanan gazetenin her nüshasının dört sayfadan oluştuğu görülmektedir. Meraklı Gazete'nin dördüncü sayfasında, gazetenin arka kapağının alt köşesinde "mesul müdür" yani gazetenin sorumlu müdürü bölümünde "Sedad" ifadesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Sedat Simavi'nin gazetenin sahibi olmasının yanı sıra sorumlu müdür olarak da görev yaptığı görülmektedir. Ayrıca bu bölümün yan tarafında gazetenin "Sebat Matbaası"nda basıldığı belirtilmektedir. Meraklı Gazete'nin ilk sayfalarının en üst orta kısmında fiyat bölümünün yer aldığı ve burada "nüshası 5 kuruştur" ibaresinin kullanıldığı, gazetenin logosunun her iki tarafında ise gazetenin yönetim yeri yani "idarehanesi"ne ve abonelik bilgilerine ait bilgilere yer verildiği görülmektedir.

"Meraklı Gazete"nin 1 Eylül 1926 tarihli ilk sayısında, gazetenin hangi amaçla yayım hayatına başladığına ilişkin bilgi veren bir yazı yer almaktadır. Gazetenin ilk sayfasının sağ sütununda bulunan yazıda, şu ifadelerin yer aldığı görülmektedir:

"İşte gayemiz: Merakta bırakmamak! İnsanın en büyük azaplarından biri merakta kalmak ve en büyük sevinçlerinden biri de meraktan kurtulmaktır. Hep meraktan kurtulmak ihtiyacıdır ki insanlar her şeyin sebebini aramaya çalışmışlar ve alemin haritalarını yaratmışlardır.

(Meraklı Gazete) size merak ettiğiniz her meçhul ve garip şeyi izah edecek, sizi eğlendirecek hem de işinize yarayacak hakikatleri size öğretecektir.

(Meraklı Gazete)'nin bir seciyesi vardır: Doğru söyler. Hatta mübalağayı bile sevmez. Dünyanın en ehemmiyetli, garip, meraklı vakalarını size tam bir sadakatle haber verir. Şu kadar ki size biraz fazla heyecan vermek için vakaları lüzumundan fazla şişirmeye de tenezzül etmez.

(Meraklı Gazete) bütün meşguliyetinizi ve meraklarınızı halledeceği için sizin en yakın ve en sadık dostunuz olacaktır.

(*Meraklı Gazete*) ahlak ve seciyeye son derece riayetkar olduğu için çekinmeden, sıkılmadan evinize götürüp aileniz içine sokabilirsiniz. Yüzünüzü kızartmak şöyle dursun, size ve aileniz efradına çok tatlı saatler, meraklı, heyecanlı dakikalar geçirecektir. Merak etmeyiniz! (*Meraklı Gazete*) sizi meraktan kurtaracaktır.” (Meraklı Gazete, 1 Eylül 1926).

Çalışmada, yayım hayatına başlama amacını bu şekilde ifade eden Meraklı Gazete’de yer alan görsellerde “kadınlar”ın nasıl temsil edildiği, içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Kadın ve erkeğin kitle iletişim araçları içindeki temsili toplumsal yapıyı oluşturan dinamiklerin belirlenebilmesi adına önemli veriler içermektedir. Osmanlı’da Tanzimat ile birlikte başlayan Batı’yı örnek alan toplumsal dönüşüm yeni kurulan Cumhuriyet için de önemli bir perspektif sunmuştur. Değişimin ana ivmelerinden biri kadının toplum içindeki konumunun iyileştirilmesi ve daha fazla görünür olması üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda araştırmada, Cumhuriyet’in ilk yıllarında yayımlanan ve kendini “aile gazetesi” olarak konumlandıran Meraklı Gazete’nin görsellerinde kadının dönemin şartlarına uygun bir şekilde temsil edilip edilmediğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Görseller retorik unsurlar olarak okuyucunun ikna edilmesinde ve imge dünyalarının şekillendirilmesinde önemli işlevler üstlenmektedir. Bu nedenle araştırma, görseller (fotoğraf ve çizim) üzerinden yapılacaktır. 18 sayı olarak yayımlanan Meraklı Gazete’de yer alan görseller kadın temsiline saptanabilmesi için nitel ve nicel içerik çözümlemesi yöntemi ile analiz edilecektir. İlgili görseller, haber içerikleri ve fotoğraf altı yazıları ile birlikte ele alınacaktır.

Araştırmanın Evreni ve Sınırlılıkları

Cumhuriyet’in yeni kurulduğu dönemde yayımlanan ve kendini “aile gazetesi” olarak konumlandıran “Meraklı Gazete” araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Dönemin toplumsal yapısını yönlendirici içeriklere sahip olacağı düşünülerek ilgili gazete seçilmiştir. 1 Eylül 1926 tarihinde ilk sayısı yayımlanan Meraklı Gazete’nin toplam 18 sayısı çalışmaya dahil edilmiştir. 2. sayının kapak sayfası incelenen dijital kopyada mevcut olmadığı için kapsam dışında tutulmuştur. Meraklı Gazete’nin taranmış sayılarına, Milli Kütüphane’nin “Dijital Kütüphane Sistemi” üzerinden ulaşılmıştır. Kadının olduğu görsellere ilişkin haber metinleri ve fotoğraf altı yazıları, Osmanlı Türkçesi’nden günümüz Türkçesi’ne çevrilerek analiz edilmiştir. Eski Türkçe ifadelerin saptanmasında yaşanan zorluklar nedeniyle gazetede yer alan haber metinlerinin tümünün yerine görsel materyalle ilgili metinler ve ilgili bölümler çevrilmiştir.

Araştırmanın Hipotezleri

H.1. Meraklı Gazete’de yayımlanan görsellerde, sosyal yaşamda kadının “görünürlüğünün” ön planda olduğu öngörülmektedir.

H.2. Meraklı Gazete’de yayımlanan görsellerde, kadın temsiline yeni kurulan Cumhuriyet’in değerlerini (Batılı/çağdaş görünüm kodları) yansıttığı varsayılmaktadır.

H.3. Meraklı Gazete’de yayımlanan görsellerin, dönemin kadınları üzerindeki toplumsal dönüşüm sürecini yansıttığı öngörülmektedir.

BULGULAR

Tablo 1. *Meraklı Gazete’de Yer Alan Haber Görsellerinin Dağılımı*

Meraklı Gazete’de Yayımlanan Haberlerde Görsel Dağılımı	Sayı	Oran
İçeriğinde Kadınların Yer Aldığı Görsel Sayısı	110	34%
Diğer (Erkek-çocuk-cinsiyeti anlaşılamayan)	211	66%
		100
Toplam İnsanlı Görsel Sayısı	321	%

Meraklı Gazete'nin yayımlanmış 18 sayısı incelendiğinde, toplam 321 adet insanlı görsel sayılmıştır. İçeriğinde “kadınlar”ın yer aldığı 110 adet görsel saptanmıştır. İçeriğinde “erkekler”in, “çocuklar”ın bulunduğu ve “cinsiyeti belirlenemeyen” görsel sayısı ise 211’dir. Gazetede yer alan insan temalı görsellerin yüzde 34’ünü kadınlar oluşturmaktadır. Bu oran medyada kadının erkeklere oranla nicel olarak temsil edilmesindeki eşitsizliği bize gösterse de dönemin şartları düşünüldüğünde kadına ait görsel sayısının önemli bir yüzdeye sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 2. Meraklı Gazete’de Yer Alan Haber Görsellerinde Kadının Özne Olarak Kullanılması

Meraklı Gazete’de Yayımlanan Görsellerde Kadının Özne Olarak Kullanılması	Sayı	Oran
Kadının Özne Konumunda Olduğu Görseller	85	77%
Kadının Edilgen Konumda Olduğu Görseller	25	23%
Toplam Kadın Görseli	110	100%

Meraklı Gazete’de, kadınların yer aldığı haber görsellerine bakıldığında yüzde 77 oranında kadının “özne” olarak temsil edildiği görülmektedir. Haber içeriklerinde yer alan görsellerde kadın başat aktör konumundadır. Yüzde 23 oranında ise kadınların “edilgen” konumda temsil edildiği saptanmıştır. Bu haber içerikleri ve görsellerinde kadınlar, haberin aktörü değil konuyu betimleyecek bir görsel unsur ya da “kurban” olarak sunulmuştur. Kullanılan kadın görsellerinin büyük bir çoğunluğu, haber içerikleri ve fotoğraf altı yazıları ile birlikte değerlendirildiğinde ortaya konmak istenen temanın öznesi konumunda olduğu belirlenmiştir. Yani haberin ana konusu olan kadın, görsel olarak sunulurken okuyucunun imge dünyasını şekillendirmektedir.

Tablo 3. Meraklı Gazete’de Yer Alan Haber Görsellerinde Kadının Özne Olarak Konumlandırılması

Meraklı Gazete Görsellerinde Kadının Özne Olarak Konumlandırılışı	Sayı	Oran
Görselde Tek Başına Temsil Edilen Kadın	50	59%
Görselde Partner/Eş/Bir Kadın Bir Erkek Olarak Temsil Edilen Kadın	14	16%
Görselde Sadece Kadın Grubu İçinde Temsil Edilen Kadın Sayısı	11	13%
Görselde Grup (kadın, erkek karışık) İçinde Temsil Edilen Kadın	10	12%
Toplam Kadın Özne Görseli	85	100%

Kadının özne olarak konumlandırıldığı görsellere bakıldığında, yüzde 59 oranında kadın tek başına temsil edilmiştir. Bunun yanı sıra kadınlar yüzde 16 oranında partner, eş ya da bir erkekle beraber temsil edilirken, yüzde 13 oranında ise bir kadın grubu ile birlikte temsil edilmiştir. Sadece yüzde 12 oranında kadın ve erkeklerden oluşan bir grupta beraber gösterilmiştir. Bu oranlara baktığımızda, kadının çoğunlukla tek başına bir birey olarak temsil edildiğini söyleyebiliriz. Dönemin şartları düşünüldüğünde; kadının, aile, eş ve çocuktan bağımsız, tek başına temsil ediliyor olması Cumhuriyet sonrası dönemde kadının, gazetede konumlandırılışı adına oldukça önemlidir. Bu veriye bakarak yeni kurulan Cumhuriyet ile birlikte kadınların toplumsal yaşamda daha fazla görünür olması, kamusal alanda varlığını ortaya koyabilmesi adına yönlendirici bir etkiye sahip olduğunu belirtmek faydalı olacaktır. Ele alınan bu görsellerde kadın; anne, eş, çocuk, kardeş kimliklerinden sıyrılarak bir birey olarak temsil edilmiştir.

Tablo 4. Meraklı Gazete’de Yer Alan Haber Görsellerinde Özne Olarak Konumlandırılan Kadınların Coğrafi Bölge Tanımlamaları

Meraklı Gazete Görsellerinde Özne Olarak Konumlandırılan Kadınların Ait Oldukları Coğrafi Bölgeler	Sayı	Oran
Batılı (Avrupalı-Amerikalı)	42	49%

Afrikalı	4	5%
Türk	1	1.2%
Uzak Dođulu	1	1.2%
İran	1	1.2%
Hint	1	1.2%
Azerbaycanlı	1	1.2%
Haberde Belirtilmemiş	34	40%
Toplam Kadın Özne Görsel	85	100%

Meraklı Gazete içeriklerinde habere konu olan ülkelerin/coğrafi bölgelerin belirtildiği saptanmıştır. Bu bağlamda, gazetede özne olarak konumlandırılan kadınların ait oldukları coğrafi bölgelere göre değerlendirmesi yapıldığında, Batılı ülkelere ait kadınların yüzde 49 oranında temsil edildiği belirlenmiştir. Gazetenin yayımlandığı yakın coğrafi bölgeye ait kadınların (Türk, İranlı, Azerbaycanlı) haber görselleri ise yalnızca yüzde 3.6 oranında yer bulmuştur. Ortaya çıkan bu oran, Meraklı Gazete'nin Amerika ve Avrupa kökenli haberlere ağırlıklı olarak sayfalarında yer vermesinin bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla Avrupalı-Amerikalı kadın imgeleri haber görselleri ile okuyucusuna ulaşmaktadır. Yeni kurulan devletin güçlendirmeye çalıştığı Cumhuriyet kadını için referans değer oluşturmaktadır.

Tablo 5. Meraklı Gazete'de Yer Alan Haber Görsellerinde Özne Olarak Konumlandırılan Kadınların Görünüm Kodları

Meraklı Gazete Görsellerinde Özne Olarak Konumlandırılan Kadınların Görünüm Kodları	Sayı	Oran
Batılı/Çağdaş	75	88%
Etnik	6	7%
Geleneksel	3	4%
Belli olmayan (Bedenin bir parçasının görülmesi)	1	1%
Toplam Kadın Özne Görsel	85	100%

Meraklı Gazete görsellerinde özne olarak konumlandırılan kadınların görünüm kodlarına bakıldığında Batılı/çağdaş görünümün yüzde 88 oranında olduğu belirlenmiştir. Gazetenin, yeni kurulan Cumhuriyet'in temel aldığı Batı uygarlığına ait görünüm kodlarını okuyucularına haberlerin içeriği ile yüksek oranda aktardığı söylenebilir. Gazetenin, önemli bir kitle iletişim aracı olduğu dönem göz önüne alındığında sunulan imgelerin okuyucuların belleğinde önemli bir yer kapladığı ifade edilebilir.

Tablo 6. Meraklı Gazete'de Yer Alan Haber Görsellerinde Özne Olarak Konumlandırılan Kadınlara Dair Kodlanan İçerikler

Meraklı Gazete Haber Görsellerinde Özne Olarak Konumlandırılan Kadınlara Dair Kodlanan İçerikler	Sayı	Oran
Güzellik-Moda	31	36%
Eğlence	13	15%
Star (İkonik figür)	7	8%
Statü	5	6%
Başarı	3	4%
Güçlü-Maskülen	3	4%
Özgür	3	4%

Çalışmak	1	1%
Diğer	19	22%
Toplam Kadın Özne Görsel	85	100%

Gazetede ki görsellerde özne olarak konumlandırılan kadınlarla ilgili haberlerde kodlanan içerikler ele alındığında, en fazla “güzellik-moda” kavramının yüzde 36 oranıyla işlendiği görülmektedir. Gazetede “eğlence” kavramının ise yüzde 15 oranında yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda gazetede kodlanan içeriklerin yaklaşık yarısı, gündelik yaşam tarzını yansıtan ve okuyuculara sunan içeriklerden oluşmaktadır. Gazetenin yayın politikası da ilginç haberlerin aktarılmasına yönelik olduğu için gündelik yaşam tarzına dair iletilerin ağırlıkta olması oldukça normaldir. Güzellik-moda içeriği, görünümün ön plana çıkarıldığı ve giyim, saç stilleri, ideal beden gibi moda olan tarzların aktarıldığı haber görsellerini kapsamaktadır. Böylece okuyucunun imge dünyası şekillendirilmektedir. Gazetede, eğlence içeriği ile alış-veriş, yeni ortaya çıkan dans akımları, boş zaman aktiviteleri, güzellik yarışmalarına dair iletiler aktarılmıştır. Bu da dönemin insanının yaşamını yönlendirici etkiye sahiptir. Star içeriği dönemin yıldızlarının görsellerine yer veren haberleri kapsamaktadır. Yıldız endüstrisindeki kadınlar, güzellikleri, başarıları ile ikonlaştırılarak sunulmaktadır. Başarı içeriğinde dönemin kendinden söz ettirmiş tenisçi ve yüzücü kadınları görselleştirilmiştir. Özgür içeriğinde ise, kadınların sigara içiyor olması üzerinde durulmuştur. Sigara dönemin kadınları için bir özgürlük ifadesidir.¹ Güçlü ve maskülen tanımlamasında da kadınların silah tutması, araba kullanması ya da erkekler gibi kısa saçlı olmasının görselleştirildiği iletiler yer almaktadır. Erkeklerin yaptığı işi yapabilen, erkeklerin görünüm kodlarını kullanan kadınlar güçlü-maskülen bir niteliğe büründürülmüştür. Tüm bu içerikler özelinde kadın özne olarak yaşamın içinde eğlenen, bakımlı olan, modayı takip eden, başarılı ve özgür olabilen özne olarak temsil edilmiştir. Cumhuriyet döneminin kuruluş ideolojisinde kadının artan birey olma çabasının gazete içerikleri ile pekiştirildiği söylenebilmektedir.

SONUÇ

Tanzimat dönemi ile birlikte başlayan Batılılaşma hareketi kadının toplumsal alandaki varlığı adına önemli bir adım olmuştur. Özellikle toplumda üst kültür seviyesine sahip kadınlar Avrupa ve Amerika’daki hemcinslerinin yaşam koşullarını, kazandıkları hakları vb. gelişmeleri güncel olarak basından takip etmişlerdir. Yeni kurulan Cumhuriyet ile birlikte toplumun geliştirilebilmesi adına kadınlara da önemli roller sunulmuştur. Bu rollerin haricinde en önemli değişim kadının toplumda görünür olması yönündeki teşviktir. Meraklı Gazete özelinde yapılan araştırmada elde edilen veriler, çalışmanın ilk hipotezini doğrulamaktadır. Kadının özne olduğu görsellerde yüzde 59 oranında tek başına temsil edildiği belirlenmiştir. Dönemin şartları düşünüldüğünde yazılı basında kullanılan fotoğraf ve çizimler, haberleri retorik açıdan desteklemenin dışında okuyucuların imge dünyalarını da şekillendirmektedir. Haber metinleri ve fotoğraf altı bilgileri ile birlikte değerlendirildiğinde, içeriğinde kadınların yer aldığı görsellerde büyük oranda kadının “özne” konumunda olduğu tespit edilmiştir. Yani haberin başat aktörü olan kadın, gazetede görsel olarak da temsil edilmiştir. Bu veri, toplumda görünür olmak çabasında olan dönem kadını için oldukça önemlidir. Kadın bu temsillerde kendisine toplum tarafından atanan geleneksel roller dışında sunulmuştur. Bu görsellerde, annelik rolünün işlenmediği görülmüştür. Haber içeriklerinde ve fotoğraf altı yazılarında kadınların ait olduğu coğrafi bölgeler nitelendirilmiştir. Bunlara baktığımızda yüzde 49 oranında Avrupa ülkeleri ve Amerika’nın ağırlıkta olduğu saptanmıştır. Haber kaynaklarının çoğunlukla bu ülkelerden sağlanması, kültürel ve sosyal gelişmeleri yakından takip etmeye çalışan, yüzünü Batı’ya dönmüş bir ideolojinin pekiştirilmesine katkıda

¹ Halkla ilişkilerin önemli isimlerinden biri olan Edward Bernays 1920’lerin sonuna doğru Lucky Strike sigaraları için gerçekleştireceği kampanyası öncesinde yaptığı araştırmada, “kadınların genelde toplumda sigara içebilmeyi, erkeklerle aralarında eşitlik olarak algıladıklarını” saptamıştır (akt. Okay & Okay, 2005). Bernays, psikanaliz Dr. Brille ile yaptırdığı araştırma ile, kadınların kamusal alanda sigara içmesinin bir tabu olarak algılandığını ve erkeğin gücünü temsil ettiğini saptamıştır. Bu nedenle erkek egemenliğine karşı meydan okuma fikriyle sigarayı buluşturarak bunu “özgürlük meşalesi” olarak simgeleştirmiş ve kampanyasını bunun üzerine oturtmuştur (Adam Curtis, The Century of the Self Belgeseli, 1. Bölüm, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=DnPmg0R1M04>).

bulunmaktadır. Kadının özne olduğu tüm görseller baz alındığında yüzde 88 oranında Batılı/çağdaş görünüm kodlarının sunulduğu saptanmıştır. Bu veri, özellikle Cumhuriyet dönemi ile birlikte görünüm kodlarında yapılan değişim ve dönüşümü destekler nitelikte olmakla birlikte kadın okuyuculara özdeşim kurabilecekleri rol modeller de sunmuştur. Bu bağlamda, çalışmada ileri sürülen ikinci hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

Meraklı Gazete'deki ilgili görselleri destekleyecek nitelikteki haberlerde, kodlanan içeriklerde yüzde 36 oranında "güzellik-moda" ve yüzde 15 oranında ise "eğlence" konu başlıklarının yer aldığı belirlenmiştir. Bir diğer deyişle bu iki konu başlığı görsel içeriklerin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu içerikler, dönem insanının gündelik yaşamını şekillendirici bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın son hipotezi de doğrulanmış olmaktadır. Batı'da moda olan güzellik ve eğlence akımlarının, içeriğinde kadınların yer aldığı görsellerle birlikte sunulması, kadın imgesinin tasarımında önemli bir role sahiptir. Tüm bu veriler ışığında Meraklı Gazete'deki görsellerde yer alan kadın imgesi irdelendiğinde, yeni kurulan Cumhuriyet'in kadının "birey olmak", "görünür olmak", "çağdaş olmak" gibi ülkülerini desteklediği saptanmıştır. Yeni kurulan Cumhuriyet'in yaratmak istediği kadın imgesi, bu görseller aracılığıyla temsil edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, C. (2006). *Tanzimat'tan 12 Mart'a kılık-kıyafet ve iktidar*. Kapı Yayınları.
- Aydın, H. (2009). Kadın 1908–1909: Selanik'te yayınlanan ilk kadın dergisi üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 147-156. <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61799/924448>
- Barbarosoğlu, F.K. (2009). *Modernleşme sürecinde moda ve zihniyet*. İz Yayıncılık.
- Baydar, O. (1999). 'Muasır medeniyet' ütopyasından 'köşe dönme' hayaline. O. Baydar and D. Özkar (Ed.) *75 yılda değişen yaşam değişen insan cumhuriyet modaları* kitabı içinde (9-35). Tarih Vakfı Yayınları.
- Berktaş, F. (2018). *Tarihin cinsiyeti*. Metis Yayıncılık.
- Bowlby, S., Gregory, S., & McKie, L. (1997). "Doinghome": Patriarchy, caring, and space. *In Women's studies international forum*. Vol. 20 (3), 343-350.
- Göle, N. (2016). *Modern mahrem medeniyet ve örtünme*. Metis Yayınları.
- Halitoğlu, S. (2019). Sedat Simavi 'kadınlar saltanatı' karikatürleri bağlamında 1920 yılı Türk kadınına genel bir bakış. *Atatürk Yolu Dergisi*, 153-180. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ankuayd/issue/51599/669415>
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar, kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. A. Bora vd. (Çev.)Metis Yayınları.
- Kaya, M. & Acarlı, M. (2018). Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Türkiye'de karikatürün tarihsel gelişimi. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 127-133. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mikad/issue/40937/494413>
- Keskin, T. (2005). Demet Dergisi'nde kadın ve ilerleme anlayışı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24 (37), 289-312. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tariharastirmalari/issue/47804/603861>
- Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de toplumsal değişme sürecinde kadın. A Berktaş Hacimirzaoglu (Ed.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* kitabı içinde (13-29). Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları.
- Malkoç S. & Yılmaz, D. V. (2019), Osmanlı dönemi kadın dergileri. *Uluslararası sosyal araştırmalar dergisi/The Journal of international social research*, Cilt:12 Sayı: 63. Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3262>.
- Okay A. & Okay A. (2005). *Halkla ilişkiler kavram strateji ve uygulamaları*. Der Yayınları.
- Ormanlar, Çağla (1999). Giyim kuşam modaları. O. Baydar and D. Özkar (Ed.) *75 yılda değişen yaşam değişen insan cumhuriyet modaları* kitabı içinde (42-94). Tarih Vakfı Yayınları.
- Özer, İlbeyi (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yaşam ve moda*. Truva Yayınları.

- Peltekoğlu, F. (1995). Dergiciliğin gelişimi ve Türkiye'de kadın dergileri. *Marmara İletişim Dergisi*, 9 (9), 113-140. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruid/issue/442/3422>
- Sancar, S. (2020). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İletişim Yayınları.
- Seyhan, S. (2013). II. Meşrutiyet dönemi mizah basını ve içeriklerinden seçilmiş örnekler. *Turkish studies - International periodical for the languages, Literature and history of Turkish or Turkic*, 8 (3), 494-516.
- Şahin, Y. (2009). Modernleşme süreci ve Türk kadın giyiminde moda-beden ilişkisi. *Toplumbilim dergisi, Beden ve toplum sayısı*, 24, 17-27.
- Toska, Z. (1998). Cumhuriyet'in kadın ideali: eşiği aşanlar ve aşamayanlar. A Berktay Hacımirzaoğlu (Ed.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* kitabı içinde (71-89). Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları.
- Türkmen, B. (2019). Toplumsal proje ve kadınlık deneyimi: İslamcı kadın tarafından yeniden tanımlanan mahrem. Z. Direk (Der.) *Cinsiyetli olmak sosyal bilimlere feminist bakışlar* kitabı içinde (130-156). Yapı Kredi Yayınları.
- YAZICI, N. (2011). Yazılı Türk mizahının gelişim sürecinde Batılı anlamda ilk mizah dergisi: Cem. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (3), 1299-1313. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423934049.pdf>.

Extended Abstract

From the Tanzimat period, marked by the onset of Westernization, Turkish publications began to focus on women, spotlighting their challenges and experiences. This era saw an influx of new opinion pieces and humorous content, enhancing women's visibility in the media. The press aimed to depict women's roles within the family, their relationships with spouses and children, their societal participation, and the fashion trends they embraced, reflecting the period's social dynamics. Particularly during the Constitutional Monarchy era, Western and modern women, especially those from Europe and America, were portrayed as role models, with an emphasis on their appearance, including attire and hairstyles. The Second Constitutional Monarchy period brought a surge in press activity, fueled by ideals of "liberty" and "freedom," and saw the launch of numerous new, often humor-themed, newspapers. This time also witnessed the emergence of women's rights movements and the establishment of associations advocating for women's public rights. Women started to voice their concerns through their own publications, marking a significant step towards feminism. With the Republic's founding, as women gained rights equal to men's, there was a shift in norms concerning women's societal and household roles. Turkish women, adopting Western fashion and lifestyles, began to feature more prominently in the press. This study analyzes the portrayal of women in newspapers and magazines from the Ottoman era to the early Republican years, focusing on how the Turkish press has historically constructed women's societal roles. "Meraklı Gazete," a family newspaper from the Republic's early days, serves as the research sample. It was selected for its potential to reflect the period's social structure. Sedat Simavi, a significant figure in Republican journalism and cartooning, first published this newspaper on September 1, 1926. The study aims to assess if "Meraklı Gazete" depicted women in line with the period's societal conditions, hypothesizing that the newspaper emphasized women's societal "visibility," reflected the Republic's values (Western/contemporary appearance codes), and mirrored the social transformation of women. Visuals significantly influence readers' perceptions and contribute to shaping their imaginations. Therefore, this study focuses on images (photographs and drawings) in "Meraklı Gazete" to understand women's portrayal, using qualitative and quantitative content analysis of its 18 issues. It was found that 59% of images with women as the subject depicted them as independent individuals, suggesting a shift from traditional societal roles. Notably, European countries and the United States dominated these representations, indicating a Western orientation and an eagerness to adopt Western cultural and social norms. The analysis revealed that 88% of images presented Western/modern appearance codes, offering female readers relatable role models and supporting appearance code transformation during the Republican period. The newspaper's content predominantly covered "beauty-fashion" and "entertainment," accounting for more than half of the visual content and influencing contemporary daily life by showcasing Western beauty and entertainment trends. In conclusion, "Meraklı Gazete" supported ideals of individuality, visibility, and modernity for women, aligning with the newly established Republic's vision for women's image. Through these visuals, the newspaper played a pivotal role in representing the Republic's aspirations for women's societal roles and identities.